

A P P O O R T
EEN TERM UIT DE KERKELIJKE BOEKHOUDING
IN VLAANDEREN 1300-1600

Uit mlat. *apportus*, *apportatus*, *apportagium*, met bet. inbreng, offergift, heeft zich een term van kerkelijke administratie en boekhouding ontwikkeld die als *aport* reeds omstreeks 1300 in Vlaanderen (graafschap) voorkomt. Du Cange vermeldt voor het jaar 1143 de romaanse term *apport* met bet. offergift, aalmoes van kerkelijke aard ¹. In de 14e eeuw in Frankrijk is *apport* de benaming van offeranden die door pelgrims in bedevaartkerken of -kapellen aan de daar vereerde heiligen worden aangeboden. Offergiften in *natura* die, in de algemene gang van ontwikkeling, weldra — althans in de steden — door giften in geld vervangen worden. Het *ofr. apport* wordt soms synoniem van «bedevaart», en een bedevaartkerk geldt als een «*église de grand apport et grande dévotion*» ².

De vroege mnl. vorm *aport* wordt opgevolgd door de vormen *apport*, *appoort*; de 16e eeuw levert op sommige plaatsen de vorm *rappoort*. De meervoudsvorm is *appoorte*, *appoorten*.

Een juiste bepaling van de term *appoort* heeft een zeker belang niet alleen voor de economische geschiedenis van een kerkelijk instituut, doch ook voor de geschiedenis van het dagelijks godsdienstig leven in een parochie of gemeenschap. Het *appoort* uit de kerkrekeningen wordt immers ook al experimenteel gebruikt als een bron voor de quantitative geschiedenis van het kerkelijk leven (o.m. de berekening van het effectieve kerkbezoek).

Verdam I 436 geeft als bepaling van *appoort*: «Vrijwillig geschenk, offerande aan geestelijke gestichten of personen». Om een bepaling te formuleren beschikte Verdam over niet meer dan drie teksten, alle drie uit Brugs archief, bekend gemaakt door archivaris Gilliodts en toegelicht door Gailliard. Het materiaal van Verdam was al te beperkt om

1. Du Cange, *Glossarium*, s.v. *apportus*, coll. *apportagium* en *apportatio*. — Niermeyer, *Lexicon Minus*, Leiden, 1954, citeert een karolingische oorkonde van 921 met *apportatus* = offergift van de gelovigen; de term *apportus* met dezelfde bet. wordt er op de 12e eeuw gesteld.

2. Godefroy, *Dictionnaire* I 348; Huguet, *Dictionnaire* I 264.

de geografische spreiding en de evolutie van de betekende zaak in een bepaling te kunnen betrekken ³.

Als inleiding tot een duidelijke bepaling worden hier nu een vijftigtal teksten samengebracht, chronologisch gespreid over nagenoeg 300 jaar. In de ruimte bekeken zijn de steden Gent, Brugge, Kortrijk, Menen en Diksmuide op onze (nog aan te vullen) apoort-lijst aanwezig. Ook dorpskerken uit verschillende hoeken (Lede, Heule, Oostkerke bij Diksmuide) brengen dankbare gegevens aan.

Het spreekt vanzelf dat alleen een bepaling uit concrete, goed gesitueerde en gedateerde, en sociaal omschreven gegevens, de gewenste kijk kan bezorgen op de evolutie van de zaak die door de term apoort wordt gedekt. En dat de term apoort — zoals iedere term in historische projectie — naar gelang de omstandigheden van tijd, plaats en personen, — een variabele en telkens opnieuw te controleren inhoud dekt.

Chronologische lijst van teksten

1311 Brugge. — In de St.-Baseliskerk, gelegen bij het Ghiselhuis op de Burg, wordt de H. Bloedrelikwie vereerd. De kerk, een grafelijke stichting, is geen parochiekerk, heeft echter haar eigen (twee) kerkmeesters die de rekening van hun beheer jaarlijks aan de stadsmagistraat voorleggen. De inkomsten liggen in het «aport» van de verering der relikwie; de inbreng wordt onder de ontvangsten in de stadsrekening ingeschreven: «Item ontfanghen vanden aporte van Sinte Baselis bin desen jare, bi Willem van Gotham, 1137 lb. 2 s. 4 d.» ⁴.

1367 Rijsel. — Een kerkrekening (van de St.-Pieterskerk?) geciteerd door Du Cange noemt onder de ontvangsten de inbreng van een devotiekapel: «Item pro apportu capellae in die S. Michaëlis, 24 sol.» ⁵.

1380 Kortrijk. — De rekening van de kerkfabriek (Computatio de bonis fabricae) van de O.L.Vrouwekerkerk (kollegiaal, geen parochiekerk) opgemaakt door deken Jodocus van Menen, boekt het belangrijke offergeld neergelegd bij de O.L.Vrouwenrelikwieën en ingezameld door de «begina»

3. *Woordenboek Ned. Taal*, Supplement I (1960), kol. 1438 weet, uit een paar Vlaamse teksten, de term apoort niet nader te bepalen.

4. Gilliodts, *Inventaire de Bruges* I 303.

5. Du Cange s.v. apportus.

ofte altaarverzorgster. «Item receptum de apportatu B. Mariae per beginam, 139 lb. 5 .»⁶. De kapittelkerk van O.L.Vrouw was geen parochiekerk en had dan ook geen kerkmeesters. Het offergeld of «apport» werd er aangeboden bij de kerkdis van de steeds aanwezige «begijne», vrouwelijke bezoldigde kerkbediende, die er ook het altaarwas verzorgde.

1402 Brugge. — De kapel van het St.-Janshospitaal heeft inkomsten van het kerkwijdingsfeest en van het «apoort» op zekere andere feestdagen. Onder de ontvangsten komt volgende post: «Van onser wyhinghe ende vanden apoorte dat binnen den iare incommen es ten boffette bi broeder Jacob vander Stove, 24 lb. 3 s. 8 d.»⁷.

1407 Brugge. — Het tekort van de rekening van de St.-Baseliskerk (H. Bloed) wordt door de magistraat aangezuiverd en verschijnt aldus in de stadsrekening; het totaal van het «aport» ligt ditmaal beneden de uitgaven: «Ghegheven den heer Jacop van Teimseke ende den heer Jacop van den Heede, kerkmeesters van tSinte Basile, van dat zy meer betaelt hadden danne ontfanghen van aporte, van (uitgave voor) waslichte, van lamptesmoute, van eere glasveinstre die zy stenin van nieuix daden maken al tarnasch ende vanden glase ende van andren costen 74 lb. 17 s. par.»⁸.

1418 Brugge. — Aanzuivering van het tekort van de St.-Baseliskerk (H. Bloed) door de stadsmagistraat: «Ghegheven Anthonis vanden Vagheviere ende Janne van Aertike, kerkmeesters tSinte Baselis, van dat zy binnen desen jare meer ute gegheven hebben van waslichte, van lamptesmoute ende van anderen cleenen costen ghelyc dat zy tresoriers te rekeninghe ghebrocht hebben, danne ontfanen vanden apoorte van S. Baselis voorseit dat daer incomt ten

6. *Handelingen van de Geschied- en Oudbeidkundige Kring van Kortrijk*, Nieuwe Reeks, VII, 1928, p. 63. — De term *apportatus* in de fabriekrekening van de Kortrijkse kapittelkerk is uitsluitend de inbreng van de relikwieverering. De verering van de H. Katharina en de oprichting in 1450 van de bloeiende St.-Katharinagilde liggen weerspiegeld in de opbrengst van het apportatus. De apportatus-tabel bij J. Toussaert, *Le sentiment religieux en Flandre*, Parijs, 1963, p. 138, is dan ook voor bereking van «parochiaal» kerkbezoek volstrekt waardeloos.

7. SJH (= Archief St.-Janshospitaal), Rekening 1402-1403, f. 38.

8. Gilliodts, *Inventaire de Bruges* IV 419.

'heleghen bloede, 34 lb. 10 s. par.» (Stadsrek. 1417-1418, f. 110).

Een gelijkaardige post komt voor in de rekeningen van de jaren 1418-1422 ⁹.

1419 Gent. — Een overeenkomst van 14 november tussen de paters Augustijnen en de confrerie ofte «gulde van Onser Vrouwen ten droghen Boome» regelt de verdeling van het «apport». De gildebroeders, die hun «gulde» houden in de kerk van de Augustijnen, bezitten een relikwie die op zekere feestdagen «getoogd» wordt. De religieuzen hadden dan «alc goede Vrindaghe, Paeschdaghe, Sinxendaghe, Kerstdaghe ende aller onser Vrouwen daghe dat men tvorseide reliquie toogde, thalve apport van den gheven datter in quam». Daags voor Triniteit en «als men Onser Vrouwen ten droghen boome ommedraecht» hadden de gildebroeders «tapport gheheelike». Daaruit was een geschil ontstaan : de paters maakten aanspraak op geheel «tapport van alle den vorseiden daghen». Na wijs beraad beslissen de schepenen van Gent «dat tapport van de vorseide reliquie» op Triniteit en op Onze Lievevrouwedagen geheel aan de gilde zal toekomen ; op al de andere dagen van «toning» der relikwie «sal tapport van den selven reliquie de vorseide religieusen gheheellix toebehooren» ¹⁰.

1443 Brugge. — De rekening van de St.-Jakobskerk (parochiekerk) heeft de volgende ontvangposten ¹¹ :

«Item van apoorte up aller heiligen dach (1443) 6 sc. 7 d. gr. Item van tapoort upten kersdach (1443) 8 sc. Item ontfanghen vanden apoorte van seynene up onser vrouwen dach ter lichtmesse (1444) 4 sc. 9 d. Item van apoorte upten goedenvidach 26 sc. Item vanden apoorte upten sacramentsdach 5 sc. 10 d. gr.».

1444 Brugge. — Uit de kerkrekening van dezelfde St.-Jakobskerk, kapittel ontvangsten :

«Item ontfaen vanden apoorte van seynene upden meydach anno 44, tsermoen betaelt, net blivens, 16 gr.» ¹².

9. Gilliodts, *a.w.* IV 420.

10. A. Keelhoff, *Geschiedenis van het klooster der PP. Eremyten Augustynen te Gent*, p. 84-85 (Gent 1864).

11. RAB (= Rijksarchief Brugge). St.-Jakobskerk, Kerkrekening 1443, f. 1v-2v.

12. RAB. St. Jakobskerk, Kerkrek. 1444, f. 2.

1445 Brugge. — Uit de rekening van dezelfde St.-Jakobskerk :

«Item tapoort up den paesdach van seynene, 10 s. 10 d. gr. Item van den apoorte binder wyhinghe net blivens, 3 s. 2 gr.»¹³.

1446 Brugge. — Uit de rekening van het St.-Janshospitaal (vgl. hiervoor sub anno 1402) :

«Van appoorte ter widinghe ende inde goede weke, 10 lb. 3 s. p.

Vanden blocke upde lycstede ende up de caernier, 12 lb. 4 s. p.

Vanden appoorte in sinte cornelis capelle als over sgodshuus helt, 8 sc. p.

Vanden appoorte bider vrouwen bin desen jare ontfaen 12 lb. p.»¹⁴.

De twee laatste posten betreffen de aloude verering van de H. Cornelis in de kerk van het hospitaal, dat de inkomsten van de Sint-Corneliskapel deelde met de confrerie van deze heilige. (Met de verering van St. Cornelis was deze van St. Geleyn verbonden).

1457 Gent. — In de St.-Michielskerk (parochiekerk) wordt de nachtelijke kruisverering van Goede Vrijdag (het «crupe-cruce») overgelaten aan het toezicht van de kerkbaljuw en andere dienaars. Dit blijkt uit de volgende uitgaafpost van de kerkrekening : «Jan Tollins, den baeliu, van goeden vrindaghe tsnachts dat hi sat ten apoorte, met sinen medepleghers, 20 gr.»¹⁵.

1466-1602 Lede bij Aalst. — Het Renteboec van de St. Maartenskerk (parochiekerk en vermaarde bedevaartkerk van O.L.Vrouw) noteert in 1448 dat «alle d'appoert dat komt in de kerke van Lede es haer alleene.» Dit appoort werd door pelgrims uit Vlaanderen en Brabant ingebracht.

De kerkrekeningen boeken van 1466 tot 1793 het bedrag van het ingebrachte offergeld. De formulering is : «Vanden aporte int letrijn, 517 pond» (1467) ; «van apoorte int letrijn ende inden stoc, 506 pond» (1467) ; «vanden

13. Id. Kerkrek. 1445, f. 4v-5.

14. SJH. Rekening 1446, f. 48. — Carnier : beenderhuis. Lycstede : dodenhuisje.

15. F. De Potter, *Gent van den oudsten tijd...* VII 458 (Gent 1896).

apoorten int letrijn en inden stoc, 560 pond» (1468). En zo voort, ieder jaar tot in 1545.

Van 1548 voort spreekt de rekening van : «in appoorte metten blocken» (1548) of «vanden appoorte in blocken» (1566), onderscheiden van de «appoorte gedurende de novene», die veruit de grootste som (390 lb. in 1548) opbrengen.

In 1598 wordt het geofferd pluimvee onder de post van «appoorten» meegerekend.

Eerst in 1599 verlaten de kerkmeesters hun letrijn of buffet om nu zelf om het offergeld in de kerk om te gaan : «ten ommeganghe» is in 1599 onderscheiden van «uit den blok». Een paar jaren nog verschijnt de term «van apporten by ommeganghe» (1601) of «van apporten ten ommeganghe» (1602), wel onderscheiden van het geld uit de blok en de giften in natura. Daarna blijft de term apport geheel achter en wordt vervangen door «ommeganc»; als instrument in de hand van de «ommegaenders» verschijnt nu de «schaele»¹⁶.

1469 Menen. — De rekening van de St.-Vedastuskerk (parochiekerk) boekt de «Ontfanc van den apoorte vanden graciën ende pardoenen ... (40 dagen aflaat) ten outaere van Onser Vrouwen ... sichtent kersmesse anno 1468 tot kerssavont 1469, 22 lb. 8 s. par.»¹⁷.

1470 Gullegem. — De rekening van de St.-Amandskerk (parochiekerk) stelt de ontvangsten in twee wel onderscheiden hoofdstukken als volgt :

I. Ontfaen van den ommeganghe, vanden beckinen ende vanden blocken vander keercke.

Ontfaen van ommeganghe achter de keercke ; ... huten beckene mids den cleenen keerssen ; ... hute Onser Vrouwen bloc ; ... hute sente Blasibloc ; ... hute sente Anthonis ende sente Cornelis bloc ...

II. Ontfaen van aporte dat voor Onser Vrouwen ende voor Sente Amants (outaer) incommen es ... :

ontfaen van broode, van coorne int vat, van coorne inde schoven, van bonen, van aerweten, dat voor Onser Vrouwen ende voor sente Amants incommen es ...».

16. J. De Brouwer, *Geschiedenis van Lede*, p. 393-394 (Lede 1963).

17. Rembry-Barth, *Histoire de Menin* IV 564 (Brugge 1881).

(Volgen nog : vlees, kiekens, boter, eieren, kaas, peren, appels, rapen, vlas, wol) ¹⁸.

1471 Brugge. — De rekening van het St.-Janshospitaal boekt de ontvangsten «van den appoorte ter wydinghe, elleven duust maechdendaghe ende goeden vryndaghe» ¹⁹.

1480 Dadizele. — Jan van Dadizele noteert in zijn gedenkschriften over de «Staet van Dadiselle»: «Het is een scone pelgrimage, groot appoort, soon kercke daer men doet alle daghen de vij. ghetyden, de hoogmesse met dyaken, subdyaken ...» ²⁰.

1487 Brugge. — De gilde van de Librariërs heeft haar altaar in de abdij van den Eekhout. De rekening van de gilde heeft de volgende post: «Item ontfaen van aporte, van offermiten etc. 3 sc. 4 d. gr.» ²¹.

1490 Diksmuide. — De kerkmeesters Jan Causteel en Lodewijc Doncke van de St.-Niklaaskerk (parochiekerk) vatten de ontvangsten van hun rekening samen: de hoogste som komt van de sepulturen (316 pond), gevolgd door de «ontfanc van appoorte» (189 pond), de landpachten (159 pond), de erfrenten (132 pond), de huishuur (78 pond).

In de «appoorte» zijn meegerekend: het offerwas en de «appoorte» opgebracht door een uitlening van een relikwie van Sint-Blasius, alsook hetgeen «dat in alle de bussen vander kercken ghevonden was Witten Donderdaghe achternoens» ²².

1491 Kortrijk. — De «costerlinghe» van het Begijnhof brengt ongeveer 20 pond par. in «van rapoorten» bestaande uit penningen ontvangen op bepaalde feestdagen. De som wordt ingeschreven in de rekening van het Begijnhof ²³.

1494-1495 Brugge. — De rekening van de St.-Jakobskerk heeft een rubriek «Ontfanc» met volgende titel:

18. F. De Potter, in *Annales Soc. d'Emulation* XX, 1868, p. 159-160.

19. Gilliodts, *Inventaire de Bruges*, Introduction p. 96.

20. Kervyn de Lettenhove, *Mémoires de Jean de Dadizele*, p. 140 (Brugge 1850; uitg. Soc. d'Emulation).

21. *Le Beffroi* IV 314 (Brugge 1873).

22. W.H.J. Weale, *Les églises du doyenné de Dixmude*, p. 3, 8 (Brugge 1874).

23. A. Viaene, *Het Begijnhof van Kortrijk in 1491*, in *Biekorf*, 57, 1956, p. 258.

«Eerst van diverschen graven, uutijnghen, gheluden ende datter ancleeft, testamenten, appoorten ten ommeganghen inde keerke, van nataelwijne ende zeinghelde ten feestelyke daghen ende anders».

Daaronder de volgende ontvangposten betr. appoorten en zeineghelt (zegenpenningen, gegeven bij de verering van relikwieën) :

«Ontfaen vanden zeineghelde ten hooghen outare ende ten cruce up den goeden vrijdag, 19 s. 3 d. gr.

Ontfaen van appoorte van dat keercmeesters ommeghynghen paesschedaghe, 13 s. 3 d. gr.

Ontfaen synxen daghe vanden appoorte vanden ommeganghe by keercmeesters, net 13 s. 8 d. gr.

Ontfaen sacramentsdaghe vanden appoorte by keercmeesters vanden ommeganghe, 5 s. 2 d. gr.

Ontfaen den keercmessedach van zeynene ten hooghen outare, daer af betaelt de predicare ende andere costen van hoeden van rosen, blyft 19 gr. ende $\frac{1}{2}$.

Den zelven dach niet ommeghegaen.

Ontfaen up sente Jacobs dach vanden appoorte vanden ommeganghe, daer of betaelt de zanghers, reste net 2 s. 8 d. gr.

Up den zelven dach ontfaen ten hooghen outare van zeinghelde, daer of betaelt drie roesin hoeden om de drie zanten bachten hooghen outare ende de kinders, reste net 3 s. gr.

Ontfaen onse vrouwendaghe half oest vanden appoorte inghebracht by keercmeesters, 6 s. 6 d. gr.

Ontfaen aller helighen daghe vanden appoort by keercmeesters vanden ommeganghe, de zanghers daer of betaelt, reste net 9 s. 2 d. gr.

Ontfaen kersdaghe vanden appoorte by keercmeesters, de zanghers betaelt, net 11 s. 4 d. gr.»²⁴.

1496 Gent. — In het Sint-Elisabethbegijnhof bestaat een fundatie van het H. Kruis. Daarin wordt bepaald dat de betrokken begijnen (H. Geest-joncvrouwen) «zullen de priesters haren lonen gheven vanden apporte des Crucen, naer huerlieder discretie». Het «Cruce» is hier de H. Kruisrelikwie die in het bezit was van de begijnen der fundatie²⁵.

24. RAB. St. Jakobskerk. Rekeningen (gebonden) nr. I, kerkrekening 1494, f. 2-6v.

25. J. Bethune, *Cartulaire du Béguinage de Sainte-Elisabeth à Gand*, p. 180 (Brugge 1883; uitgave Soc. d'Emulation).

1499 Brugge. — Tussen de abdijs van den Eekhouten en de gilde der Librariërs, die hun altaar in de abdijkerk hebben, wordt een akkoord gesloten. De Librariërs zullen «alleene hebben, heffen ende behouden alle tappoort ende incomste ende andre devote ghiften die thuerlieder outaer commen sal, wat dat zij, was, vlas, ghelt of anders, also wel dat commen sal van zeynen up Sinte Berthelmeus dach (patroon van het klooster) als up andren daghen, niet uutghesteken dan allenlike de offermijten die commen sullen ten vorseiden outaere van allen den messen die men binnen den iare aldaer ten zelven outare celebreren sal, also wel vanden messen van Requiem als van andren messen, die sal tvorseid convent alleene hebben ende behouden, ende ooc mede half de offerkeerssen die van vrienden ende maghen ghebrocht zullen worden ten vorseiden outaer als men eenighe zielmessen celebreren zal van eeneghen overleden ghildebroeders ofte ghildezusters, ende anders negheene»²⁶.

1503 Brugge. — De Sint-Jakobsgilde in de St.-Jakobskerk wordt door de ontvanger van de kerk in de rekening ingeschreven wegens betaling van 20 s. gr. «over dat sy (de ghildebroeders) jaerlicx gheven der fabrike van luminaris, gheluidt ende apport up sente Jacobs dach»²⁷.

1510 Brugge. — Tussen proost en kapittel van de O.L. Vrouwekerk (parochiekerk) en het ambacht van de goudsmeden wordt op 1 april een overeenkomst gesloten betr. het gebruik en beheer van de kapel van «Onse Vrouwe van Melanen» in genoemde kerk. Een artikel van die overeenkomst bepaalt een fifty-fifty verdeling van de offer- en zegenpenningen van het Mariabeeld in die kapel: «Voort zoo zullen de vorseide Goudsmeden bewaren of doen bewaren alle zwaerte of zelve of goude penninghen comende van apoorte of van zegeningh ende telken Kersmesse ende Sinte Jansmesse de fabrike daerof rekeningh doen daerof de vorseide kercmeesters hebben sullen de rechte heltscheede ter kerken behouf ende de Goudsmeden dander heltscheede...» J. Gailliard, *Inscriptions funéraires Notre-Dame* 278; Brugge 1866.

1510-1517 Brugge. — De rekeningen van de St.-Jakobskerk vertonen een verschuiving in de terminologie: de

26. *Le Beffroi* IV 333-334 (Brugge 1873).

27. RAB. St.-Jakobskerk, Rekeningen nr. I, f. 131v (1503).

«ommeganc» wordt niet langer «appoort» genoemd, en «appoort» verschijnt ook als equivalent van «zeyneghelt» ofte «seynggelt».

«Ontfaen vanden ommeganc up onser vrouwendach lichtmesse by kerkmeesters ommeghegaen, 10 s. 8 d. gr.» (1510)
 Ontfaen van den ommeganc upden paesdach (1510) by kerkmeesters, 17 s. 4 d. Ontfaen van apporte ten hooghen autare, 4 gr.

«Ontfaen van appoorte ende van zeyneghelde neffens tcruce inde voorckerke geduerende de pardoenen de somme van 24 s. 11 $\frac{1}{2}$ d. gr.» (1516)²⁸.

1517 Brugge. — Tussen de kerkmeesters van de St.-Jakobskerk en de zorgers van de St.-Jakobsgilde is een nieuwe regeling tot stand gekomen betreffende de verdeling van de jaarlijks «appoorten» van de gilde. Dit blijkt uit volgende post : «Ontfaen up sinte Pieters dach vander ghilde van synt Jacobs vanden appoorte van zeyneghelde ten hooghen outare up synt Jacobs ende synte Christoffels dach toter octave incluz ende van tghuent dies die van der ghilde ooc ontfaen hadden binden gheheelen jare ... volghende den contracte met hemlieden ghemaect by manniere van premie byden welcken gheseyt es dat de appoorten hem deelen sullen alf ende alf, ende hier mede zo zyn die vander ghilde ongehouden te betalene de 20 s. gr. die zy ghehouden waren jaerlicx der fabrycke te ghevene. Dus hier in ontfanghe de somme van 28 s. 1 d. gr.»²⁹. Te vergelijken met de bovenstaande tekst uit 1503.

1512-1529 Brugge. — In de rekening van het St.-Janshospitaal worden de volgende ontvangsten ingeschreven : (1512). «Van appoorte uutten blocke ter carniere up alderzielen dach 9 lb. par. — ten hooghen houtaer 2 lb. — upden goeden vrindach ter carniere 4 lb. 10 s. — uutten blocke upde lycstede, 3 lb. 10 s. 6 d. ...».

(1529). Ontfaen van appoorte ten hooghen altaere ende ter carniere midsgaders tappoort vanden goeden vrindach, alder cruceen dach ende up alder zielen dach ...»³⁰.

1513-1535 Heule. — De rekening van de St.-Eutropiuskerk (parochiekerk) stelt het «appoort» in een afzonderlijke

28. Idem f. 212v, 214, 342v, 345 (1510-1516).

29. Idem f. 369 (1517).

30. SJH. Rekeningen 1510-12 (14), f. 164 ; 1529-30, f. 120.

rubriek, nl. «tguunt datter inkomt der kercken in vleessche, hoenderen, kieckens, buetere ende anderssins». Dit «apoort» blijkt in pacht uitgegeven te zijn. De pachters betalen jaarlijks een globale som :

(1513). «Ontfaen van Maykin van Dale, van apoorte van desen gheheelen jare 197 lb. par.

(1535). «Van apoorte vanden gheheelen jare (pachter is Gillis van der Beke), 208 lb. par.

Van apoorte up sent Eudrops dach ende in de Meydaghen (jaarlijkse begankenis), 37 lb. par.

Ontfaen up Amandsdach van apoorte 11 lb. 6 s. 11 d. par.».

Een afzonderlijke post boekt in 1535 voor «metten beckene ommegaende in de kercke» een som van 18 lb. par.

Het «crupene ten helegghen cruce» op Goede Vrijdag was niet in de verpachting begrepen en wordt dan ook niet bij het apoort gerekend ³¹.

1526. Gent. — De rekening van het Godshuis de Leugemeete te Gent heeft de volgende uitgaafposten : «Betaelt Bavin de Bisschop scrynerckere van eenen apoortberdekine te makene, 4 gr. Item Pieter de Brune schildere van tzelve berdekin te schildene, 6 gr.» ³². - Dit berdekin was het houten bord waarmede in de kapel bij de provendiers van het godshuis werd omgegaan om kerkgeld.

1535 Brugge. — «Ontfaen van apporte ende zeyneghelde upden meydach (1 mei) ten hooghen oultare *niet*, midts datmen niet ghezyndt en heift. (Niet)». In deze post uit de rekening van de St.-Jakobskerk wordt apport gelijkgesteld met zeyneghelt ; de Meidag was geen dag van «ommganc» voor de kerkmeesters ³³.

1549 Brugge. — Uit de rekening van het St.-Janshospitaal : «Ontfaen uut den blocke van sente Cornelis ende sente Gheleyn cappelle van apoorte dit jaer, mids dat zy niet ghevisiteert en es, dus hier : niet. - Ontfaen van apoorte ten hooghen houtare ende ter carniere midsgaders

31. F. De Potter, in *Annales Soc. d'Emulation* XX, 1868, p. 149-151.

32. Baron Bethune-A. Van Werveke, *Het godshuis van Sint-Jan en Sint-Pauwel te Gent*, p. 181 (Gent 1902; uitgave Mij Vlaamsche Bibliophilen). Vgl. *Biekorf* 64, 1963, p. 95.

33. RAB. St.-Jakobskerk, Rekeningen nr. II, f. 275 (1535).

tappoort van den goeden vrindach, alder cruceu dach ende alder zielen dach ... 14 lb. 11 s. 6 d. p.».

De St.-Corneliskapel blijkt ook in latere jaren verlaten te zijn. De rekening van 1565 noteert onder de rubriek : «Ontfanck van appoorte, offerande, provens ende testamente» de volgende post : «Ontfaen uut den blocke van sinte Cornelis ende sinte Ghelein by appoorte dit jaer '65 : niet». De blokken van beender- en dodenhuis daarentegen brengen in dit jaar, samen met het «appoort ten hooghen autaere, ter carniere up den goeden vrindach ende alderzielendach» een totaal van bijna 14 pond par. op ³⁴.

1550 Diksmuide. — In november ontvangen de kerkmeesters van de St.-Niklaaskerk een bedrag van 9 pond par. uit «appoorte ter reparatie van den sacramenthuse» ³⁵.

1567-1571 Oostkerke (bij Diksmuide). — De kerkmeester van de St.-Faraïldiskerk (parochiekerk) brengt de volgende ontvangsten in rekening :

«Ontfaen over trappoort van Sint Veerle (1567), 4 lb. par. Ontfaen van Alexander Marche, van de kieckens van Sinte Verle 9 lb. 5 s. 6 d. par. - Ontfaen van Poetge Waermoes, over trappoort van Sinte Veerle, 20 sc. par.» ³⁶.

De personen Marche en Waermoes zijn de pachters resp. van de «levende herten» van Sint Veerle en van het appoort, d.i. de overige offeranden ³⁷.

1571-1573 Woumen. — De kerkrekening van de St.-Andrieskerk, opgemaakt door kerkmeester Victoor Schoutheeten, geeft de volgende totalen van de inkomsten (afgerond) :

«Van landtspachten ende cheynsen	590 pond par.
Van rappoorten	464 pond par.
Van renten	109 pond par.»

Het detail van de rappoorten noemt :

«trappoort van Onse Vrouwe 16 lb. 165 s. - trappoort van Sint Andries, 4 lb. 17 s. - trappoort van de pelders, 8 lb. 8 s.».

Het peldergeld (van de uitvaarten) wordt hier als appoort behandeld.

34. SJH. Rekeningen 1549-50, f. 93v ; 1565, f. 92v, 95.

35. Weale, *Eglises Dixmude*, a.w. p. 15.

36. Weale, *idem* p. 384, 387.

37. *Biekorf* 66, 1965, p. 182-183.

In de rekening van 1573 verschijnen «trappoort van Sinte Katherijne» en «trappoort van tHelich Cruus» elk met een som van een paar ponden par. ³⁸.

1575 Diksmuide. — De belangrijke O.L.Vrouwegilde in de St.-Niklaaskerk heeft haar eigen boekhouding; de rekening is opgesteld door Maerten Christoffels, deken van de confrerie. Onder de inkomsten komen, zoals steeds, de landpachten vooraan (43 pond), gevolgd door 28 pond «uut den appoorte met de busse». Ook hier worden sommige diensten (missen en loven) rechtstreeks «ghenomen uut den appoorte» en derhalve niet in rekening gebracht ³⁹.

1603 Zarren. — Kerkmeester Marchelis de Castekere van de St.-Denijskerk (parochiekerk) brengt in rekening een ontvangst van 15 lb. 12 s. par. «van appoorte in de schaele». Een nederig bedrag vergeleken met de inkomst van de landpachten (414 pond) en met de 158 pond opgebracht als huishuur. — Omstreeks 1590-1600 komt hier, en elders in het Diksmuidse, de omhaling «met de schaele» (ook «schale van devotie») invoege ⁴⁰.

Besluit. De bovenstaande teksten laten nu toe een omstandiger bepaling van appoort te ontwerpen, bepaling waarvan de grote trekken door verder archivalisch onderzoek alleen kunnen bevestigd worden.

Kenmerken van appoort zijn de volgende :

1. Appoort is oorspronkelijk een offergift door gelovigen neergelegd aan of bij het altaar (beeld, relikwie) van een vereerde heilige.
2. Die offergift wordt aangebracht in natura of in geld. Het offeren in natura houdt lang stand op het platteland; in de steden neemt klinkende munt al vroeg de plaats in van dieren, vruchten en derg.
3. Appoort is geenszins eigen aan de parochiekerk. Zowel kloosterkerk, hospitaal, gasthuis en godshuis als gilde of broederschap nemen appoort of appoorten in ontvangst voor een bepaalde verering. Over het corporatieve appoort van ambacht en gilde spreken verscheidene teksten heel duidelijk: Gent 1429 (Drogenboomgilde); Diks-

38. Weale, *Eglises Dixmude*, a.w. p. 456, 461, 472.

39. Weale, *idem* p. 102, 105.

40. Weale, *idem* p. 479. — De «schaele van de kercke» te Esen in 1633; de «schale van devotie» te Klerken in 1633; *ibidem* p. 208, 225.

muide 1575 (O.L.Vrouwegilde) ; Brugge 1487 en 1499 (Librariërs), 1510 (Goudsmiden), 1446 en 1549 (St.-Corneliusgilde), 1503 en 1517 (St.-Jakobsgilde).

4. Het appoort komt in de rekening van de «fabriek» (fabrica) van de kerk of kapel. De giften worden ontvangen en beheerd door de provisores : kerk- of kapelmeesters, gildezorgers (leken, geen geestelijken !), die bij het altaar van devotie hun bank (dis, buffet of lectriijn) hebben. De giften worden daar aangebracht en afgegeven. De provisores nemen de giften in ontvangst, zijn ontvangers en beheerders van het appoort. Blijkbaar tot in 1500 en later.
5. Het appoort ontwikkelt zich van «inbreng» naar «ophaling». Omstandigheden brengen mede dat de kerkmeesters — het vroegst in de steden — hun zitbank verlaten en van statische ontvangers dynamische «ommegaenders» worden op bepaalde hoge dagen van het jaar. Met berd, beurs of schaal doen ze op die dagen een ronde of «ommeganck» in de kerk. De ontvangen som heet appoort.
6. In landelijke kerken wordt het appoort in natura, vanaf de 15e eeuw, veelal in pacht uitbested.
7. Appoort omvat, naar gelang van tijd en plaats, een belangrijke verscheidenheid van giften. Sommige kerkmeesters behandelen onverschillig als «appoort» of «appoort van zeynene» de zegenpenningen opgebracht door het aanraken, kussen of «onderkruipen» van de relikwie. Andere kerkmeesters rekenen de inhoud van de «blocken» of «bussen» onder het appoort, en gebruiken dan het kollektief mv. «appoorten», waaronder dan zowel de penningen uit de «ommeganc» als het «blokgeld», het «perdoengeld» (einde 15e eeuw) als zelfs de (meestal zelfstandig geboekte) inbreng van de Kruisverering op Goe-de Vrijdag kunnen schuilen.
8. Het appoort opgebracht door het «ommegaen» in de kerk op de grote dagen (15e eeuw) wordt door de kerkmeesters dikwijls maar gedeeltelijk in de rekening opgetekend door het feit dat ze, bij het einde van de kerkdienst, de zangers direkt betalen uit de opgehaalde penningen en dan, na aftrek van die kontante betaling, alleen het resterende bedrag als netto opbrengst van het appoort inschrijven. Op dezelfde wijze gaan ze tewerk met het «zeyneggelt» (zegenpenningen) waaruit ze kontant altaarversiering, sermoen van de pater en ander

dienstbetoon betalen. Dit is het geval o.m. in de St.-Jakobskerk te Brugge ⁴¹.

Uit het bovenstaande volgt het besluit dat de inhoud van «appoort» telkens, kerk voor kerk, in de structuur van geheel de kerkrekening moet nagegaan worden ⁴². Alleen die voorafgaande controle kan duidelijk maken wat de kerkmeesters onder de term appoort in hun rekening inschrijven. En meestal zal blijken dat appoort geen betrouwbaar gegeven is om er enig aspekt van kerkpraktijk of vroomheid quantitatief mede te illustreren.

A. VIAENE

TWEE SCHILDERIJEN UIT DE VERZAMELING VAN W. DEYS († 1828) IN HET STEDELIJK MUSEUM VOOR SCHONE KUNSTEN TE BRUGGE

Van de collectie schilderijen van de stad Brugge zijn al vier verschillende catalogussen verschenen, althans wanneer wij daarbij de verzameling van de Academie voor schone kunsten rekenen. Het Stedelijk Museum, waar de verzameling thans is ondergebracht, is inderdaad de rechtstreekse voortzetting van het Museum van de Academie. De eerste catalogus verscheen in 1847 onder de titel *Catalogue des ouvrages de peinture, sculpture, architecture, gravures et dessins, exposés au Musée de l'Académie* (Brugge, A. Bogaert). De tweede zag het licht in 1861 en was het

41. De proeve van statistiek door Toussaert a.w. p. 129-137, ondernomen op basis van de kerkrekeningen van de St.-Jakobskerk te Brugge, heeft geen wetenschappelijke waarde. De slordig samengestelde tabellen zijn een aanfluiting van de historische methode en kritiek. De auteur is overhaastig tewerkgegaan, heeft de structuur van de rekening en de inhoud van de termen appoort en zeyn geld niet juist ingezien; hij heeft zelfs niet gezien dat die kerkrekeningen opgesteld zijn in ponden groten, zodat al de (verkeerd in parisis gelezen) getallen een twaalfmaal grotere waarde uitdrukken.

42. Sommige stadskerken verhuren ca. 1500 aan vrouwen individuele banken bij sommige altaren; het huurgeld wordt in een afzonderlijk kapittel (niet onder appoort!) ingeschreven. De banken in de kerk waren vooral korporatief (koorgeestelijken, kerkmeesters, dismeesters, gildemeesters en leden). Burgersvrouwen brachten wel naar het sermoen een vouwstoeltje (z.g. «preicstoel») mede.